

Vakbeweging en politiek

door A. Hordijk

Er bestaat een spanningsveld tussen vakbeweging en politiek. Hoe dient hun relatie te zijn? Wat zijn de grenzen van overheidsbemoeienis en wat de mogelijkheden van vakbonden in het politieke krachtenveld? Een visie op de nationale en internationale situatie.

A. Hordijk (1927) is algemeen secretaris van het CNV.

De relatie vakbeweging-politiek is een onderwerp, dat zowel op internationaal als op nationaal niveau regelmatig stof geeft tot soms felle en ideologische discussies.

Daarbij gaat het niet alleen om de vraag of er institutionele banden tussen politieke partijen en vakbeweging mogen bestaan, maar ook om de visie van de overheid op de grenzen en mogelijkheden van vakbondsactiviteiten in het politieke krachtenveld.

Van het laatste hebben we ook in Nederland in de achter ons liggende jaren ons deel gehad. De loonmaatregelen en de daaruit voortvloeiende spanningen tussen de overheid enerzijds en de werkgevers- en werknemersorganisaties anderzijds hebben niet bepaald bijgedragen aan een verbetering van het sociale klimaat. Het heeft de relaties met politieke partijen evenmin goed gedaan en sociaal-politieke spanningen eerder doen toe- dan afnemen.

Daarom wil ik, op verzoek van de redactie, over zowel de relatie als de spanning tussen vakbeweging en politiek enkele opmerkin-

gen maken. Daarbij lijkt het me goed het geheel in een wat breder kader te plaatsen dan alleen het nationale.

1. Gevreesde vakbeweging

In heel wat landen pogen regeringen de vrijheid van vakorganisatie te minimaliseren of te incorporeren in het politieke bestel. Menige vakbeweging wordt door hetzij wetgeving dan wel door het optreden van veiligheidsdiensten of door intimidatie zodanig in haar bewegingsvrijheid beperkt dat ze feitelijk monddood gemaakt wordt. Dat geldt voor dictaturen van zowel links als rechts. Voor deze handelwijze wordt een reeks van argumenten gebruikt, variërend van de noodzaak van landsontwikkeling tot die van nationale beveiliging en staat van beleg toe. Het argument van de bescherming van de nationale veiligheid wordt in veel Latijns-Amerikaanse landen gebruikt, maar ook op de andere continenten is het een graag bezigd excuus voor het beknotten van fundamentele vakbondsrechten en -vrijheden.

Om die reden wordt het vakbonden onder meer verboden politieke activiteiten te ontplooiën. Men vreest kennelijk dat een emancipatie op sociaal-economisch terrein zal uitmonden in een politieke mondigheid, die de positie van de machthebbende elites zal aantasten.

In de praktijk betekent het dat het uitoefenen van kritiek op de loonpolitiek of op het sociaal-economisch beleid in het algemeen als een politieke – en daarom als een verboden – activiteit moet worden beschouwd. Daarmee wordt het uitoefenen van authentieke vakbondsrechten en -vrijheden onmogelijk gemaakt. Die landen handelen in strijd met de verdragen, zoals die door de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO) – één van de belangrijke VN-organisaties – ter zake zijn aanvaard en vastgesteld.

We doelen met name op die verdragen, welke tot de categorie fundamentele mensenrechten (basic human rights) behoren en waarvan die, betrekking hebbend op het recht van vrijheid van vereniging (freedom of association) en collectief onderhandelen (collective bargaining), een wezenlijk onderdeel uitmaken.

Daar met name die rechten door veel landen voortdurend worden geschonden, wordt de IAO in de uitoefening van haar toezichthoudende taak jaarlijks geconfronteerd met de relatie vakbeweging-politiek.

In een in 1983 gepubliceerd onderzoek¹⁾, verricht door de commissie van deskundigen inzake de toepassing van IAO-verdragen en -aanbevelingen, is hiervoor speciale aandacht gevraagd. Zo zijn er landen, die een wetgeving kennen, waarin het verboden is dat vakbonden financiële bijdragen aan politieke partijen geven of die het vakbondsfunctionarissen verbiedt voor een politieke functie in aanmerking te komen. Het gaat hier om zeer concrete verboden. Er zijn echter ook landen, waar *iedere* politieke activiteit zonder meer onmogelijk is. Met name geldt dit voor ontwikkelingslanden, maar ook een Europees land als Turkije kent zo'n wetgeving.

In schrille tegenstelling hiermee kennen we

in communistische landen wettelijke voorschriften die juist nauwe banden voorschrijven tussen de vakbeweging en de communistische partij. Zodra daaarom werknemers in de Sovjet-Unie een eigen vakbond proberen op te richten, worden zij geacht een misdaad tegen de staat en dus tegen het volk te begaan. De daarmee gepaard gaande straffen zijn niet gering en variëren van gevangenisstraffen tot dwangarbeid. Deze mensen miskennen immers de leidende rol, die de (communistische) partij speelt en die haar grondwettelijk is toegekend.

Impliciet is daarmee uitgesproken dat fundamentele kritiek, laat staan het recht van oppositie, onder geen voorwaarde valt te rechtvaardigen, omdat het een aantasting is van het politieke bestel en dus staatsondermijning van aard is.

De hamvraag is natuurlijk wel: waar ligt het juiste evenwicht? Die discussie is van meet af aan gevoerd toen binnen de IAO het voorbereidende werk plaatsvond over het verdrag inzake de vrijheid van vereniging (Conventie 87), tot stand gekomen in 1948. Het bleek alras dat het niet goed mogelijk was vakbondsactiviteiten uitsluitend te beperken tot 'beroepsaangelegenheden'. Hetzelfde geldt voor werkgeversorganisaties, die eveneens onder dit verdrag vallen.

Elk regeringsbeleid is in de regel zodanig dat het directe gevolgen heeft voor de rechtspositie der werknemers. Daarom moet de vakbeweging daartegen legitiem stelling kunnen nemen. Daarmee is echter nog weinig gezegd. Er heeft immers ook in de westerse

1) *Freedom of association and collective bargaining, General Survey by the committee of experts on the application of Conventions and Recommendations*: ILO Geneva 1983.

wereld steeds meer een vervlechting plaatsgevonden tussen staat en maatschappij, waardoor exacte grenzen niet of moeilijk zijn aan te geven, zeker als men dat via wetgeving wil omschrijven. Destijds is in ons land min of meer een poging gedaan in de Wet op de Bedrijfsorganisatie. Volgens die wet heeft een instelling als de SER bijvoorbeeld tot taak een het belang van het Nederlandse volk dienende werkzaamheid van het bedrijfsleven te bevorderen, alsmede het belang van het bedrijfsleven en de daartoe behorende personen te behartigen. Daarmee wordt al aangegeven hoe vloeiend die grenzen zijn en dus regelmatig een punt van bezinning en discussie zullen zijn, die verder gaan dan alleen maar juridische formuleringen. De Gaay Fortman heeft er destijds voor gepleit deze taakomschrijving te schrappen, omdat ze niet van juridische maar van wijsgerig-sociologische aard is²⁾.

De jurisprudentie, welke binnen de IAO in de loop der jaren tot stand is gekomen, leert ons dat vakbonden de gelegenheid dienen te hebben zich uit te spreken over zaken die ook het algemeen belang van een land raken, met name toegespitst op het sociaal-economisch beleid van een regering resp. van politieke partijen.

Een politieke stellingname mag echter – aldus de deskundigen van de IAO – de *onafhankelijkheid en vrijheid* van de vakbeweging niet aantasten. De internationale arbeidsconferentie van 1952 had dit in een resolutie over de onafhankelijkheid van de vakbeweging reeds nadrukkelijk uitgesproken. Als er vakbonden zijn, die een bepaalde relatie aangaan met de politieke partij van hun keuze, dan – aldus de resolutie – mag dat het karakter van het vakbondszwezen als zodanig niet in gevaar brengen, te weten op een vrije, autonome en onafhankelijke wijze reageren op of actie voeren tegen een regeeringsbeleid, ook al betreft het een beleid dat gedragen wordt door de politieke partij waarmee men nauwe banden heeft.

De standpuntbepaling van de IAO – de enige VN-organisatie waarin werkgevers- en

werknemersvertegenwoordigers op voet van gelijkheid met de overheden onderhandelen en beslissen – komt kort samengevat er op neer:

- dat ieder wettelijk verbod van politieke activiteiten door vakbonden in strijd is met het verdrag nr. 87 inzake de vrijheid van vereniging en
- dat een wettelijke regeling, die een nauwe band tussen vakbeweging en welke politieke partij ook voorschrijft, zich evenmin met dit verdrag verdraagt.

Als onderdeel van de internationale codificatie van het arbeidsrecht is dit verdrag met nog enkele andere verdragen, zoals het recht van collectief onderhandelen (nr. 98) en de positie van ambtenaren (nr. 151), van groot belang omdat er een aantal grondbeginselen zijn geformuleerd en door jurisprudentie verder geconcretiseerd, die in het kader van de relatie vakbeweging-politiek van belang zijn.

2. Vakbondsrechten en burgerlijke vrijheden

Over de hele wereld is er voortdurend gediscussieerd over de rol van de vakbeweging in het politieke krachtenveld. Na de Tweede Wereldoorlog heeft de IAO de zogenaamde Verklaring van Philadelphia aanvaard, waarin onder meer wordt gezegd dat vrijheid van spreken en van vereniging wezenlijk zijn in het streven naar echte vooruitgang (sustained progress).

Hoewel dit recht alom formeel erkend wordt, zelfs door dictatoriaal geregeerde landen, laat de effectuering ervan in materieel op-

2) Dr. W.F. de Gaay Fortman, Enkele opmerkingen over het ontwerp van de Wet op de Bedrijfsorganisatie in: *Sociaal Maandblad* 1949.

zicht in menig land heel wat te wensen over. Het is dan ook niet zonder reden dat binnen de IAO zich herhaaldelijk een uiterst boeiende discussie afspeelt over de relatie tussen vakbondsrechten en burgerlijke vrijheden. De laatste immers waarborgen als het goed is de effectieve benutting van vakbondsrechten, onder meer tot uitdrukking komend in de onverkorte uitoefening van het recht van collectief onderhandelen.

Kan – en zo ja in hoeverre mag – een regering ingrijpen in de uitoefening van authentieke vakbondsrechten, die een wezenlijk bestanddeel zijn van burgerlijke rechten en vrijheden? We worden hier niet met een academische vraagstelling geconfronteerd, maar met een probleem dat in vele landen hoogst actueel is. Zelfs in eigen land werden en worden we door de door de regering getroffen loonmaatregelen in het verleden en door de discussies over de op stapel staande wetgeving voor de trendvolgers hiermee voluit geconfronteerd.

Na de totstandkoming van het verdrag inzake vrijheid van vereniging is herhaaldelijk gebleken dat die vrijheid regelmatig wordt ingeperkt dan wel genegeerd, waardoor ook de zo moeizaam verkregen burgerlijke vrijheden worden aangetast. Hoewel in bovengenoemd verdrag gesteld wordt dat werkgevers en werknemers de wetten van het land moeten eerbiedigen wordt er in één adem aan toegevoegd dat die wetten niet in strijd mogen zijn met de garanties welke in het verdrag zelf ter zake zijn neergelegd. Dat nu is helaas al te dikwijls het geval. Men dient hierbij niet alleen te denken aan ernstige schendingen van mensenrechten, zoals de arrestatie van vakbondsleiders of het geheel of gedeeltelijk elimineren van vakbonden om wat voor reden dan ook. Daaronder valt ook de normale uitoefening van vakbondsrechten en -activiteiten.

De grondbeginselen in bovengenoemd IAO-verdrag zijn in 1976 nader uitgewerkt in twee binnen de Verenigde Naties tot stand gekomen verdragen, het ene betrekking hebbend op de economische, sociale en culturele

rechten en het andere inzake burgerlijke en politieke rechten. Beide verdragen zijn door Nederland inmiddels geratificeerd. Het toezicht op de naleving van deze VN-verdragen is eveneens aan de IAO opgedragen, daar deze organisatie meer mogelijkheid en ervaring heeft dan welke ander VN-lichaam ook.

Velen zullen dit alles een goede zaak vinden, zonder zich er zelf wezenlijk bij betrokken te voelen, omdat Nederland nu eenmaal de democratische tradities hoog houdt.

Zo simpel ligt het echter niet. Ook Nederland komt er niet geheel zonder kleerscheuren af. Tijdens de dit jaar gehouden internationale arbeidsconferentie is de Nederlandse regering opnieuw ter verantwoording geroepen wegens het niet ten volle toepassen van het verdrag van vrijheid van vereniging, zulks wegens de ingrepen van de regering in de onderhandelingen tussen werkgevers en werknemers over het arbeidsvoorwaardenbeleid.

Was in voorgaande jaren reeds een discussie gevoerd aan de hand van officiële klachten van de centrale organisaties van werkgevers en werknemers, dit jaar vond de discussie plaats op basis van een uitvoerig rapport van prof. dr. John P. Windmuller, hoogleraar aan de Cornell University in Chicago³⁾. Het was door hem uitgebracht op verzoek van de IAO en in goed overleg met de Nederlandse regering en de sociale partners.

Na een minutieus onderzoek en vele gesprekken met vertegenwoordigers uit de politiek en het georganiseerde bedrijfsleven kon Windmuller tot geen andere conclusie

3) In de zestiger jaren heeft prof. Windmuller een grondige studie gemaakt van de arbeidsverhoudingen in Nederland, gevolgd door een wetenschappelijke studie, getiteld *Labour Relations in the Netherlands*. Uitg. Cornell University Press, Ithaca - New York 1969.

komen dan dat de regering ten onrechte in het onderhandelingsproces had ingegrepen en hiermee uitdrukkelijk in strijd handelde met verdrag 87 inzake de vrijheid van vereniging. Een commissie van internationaal befaamde juristen (de zogenaamde commissie van deskundigen), die de internationale arbeidsconferentie jaarlijks verslag uitbrengt over onder meer ingediende klachten tegen schending van IAO-verdragen, bevestigde in haar rapport de conclusies van Windmuller. Een tripartiet samengestelde conferentiecommissie⁴⁾, die onder andere over beide hierboven genoemde documenten moest oordelen, bevestigde op alle onderdelen de opvattingen van zowel Windmuller als van de deskundigen. Het is, zacht uitgedrukt, verbazingwekkend dat de regering zich daaraan niets gelegen laat liggen. In het eind juli 1984 ingediende wetsvoorstel Arbeidsvoorwaardenontwikkeling gepremieerde en gesubsidieerde sector legt de regering de argumenten van de verschillende IAO-organen naast zich neer – evenals in het verleden – en negeert zij zelfs een advies, uitgebracht door de Raad van State, die zich geheel stelt achter de uitspraken van de IAO.

Het is ronduit verontrustend dat de Nederlandse regering zich meent te kunnen onttrekken aan haar internationale verplichtingen, waaraan ze zich laatstelijk door de ratificatie van bovengenoemde VN-verdragen verbonden heeft.

Dit alles klemt temeer als men bedenkt dat in de Nederlandse situatie in het geheel geen sprake was en is van een noodtoestand, die een ingrijpen door de overheid noodzakelijk maakte. De IAO-deskundigen hebben keer op keer duidelijk gemaakt dat de uitoefening van vakbondsrechten en -vrijheden een wezenlijk onderdeel vormt van het genieten van burgerlijke vrijheden. Als daarom in zeer uitzonderlijke en ernstige omstandigheden toch die vakbondsrechten en -vrijheden gelimiteerd worden, dan dienen die maatregelen zowel in omvang als in tijd van beperkte aard te zijn.

Terecht vragen de IAO-deskundigen in dit verband de aandacht voor het VN-verdrag

inzake de burgerlijke en politieke rechten, dat in zijn uitwerking zelfs verder gaat dan de desbetreffende – oudere – IAO verdragen⁵⁾. Het is daarom onbegrijpelijk dat het kabinet op zo'n onzorgvuldige wijze omspringt met internationale verbintenissen waarvoor het zichzelf sterk heeft gemaakt. Los van het feit dat kennelijk historisch besef geen al te grote rol speelt maakt men zich – en dat is wel zo kwalijk – machteloos en weerloos in internationale organisaties tegenover al die landen, die het niet zo nauw nemen met de burgerlijke rechten en vrijheden en die een repressief beleid tegenover de vakbeweging rechtvaardigen met een beroep op nood-situaties (state of emergency).

Helaas moeten we ook vaststellen dat de meeste politieke partijen, waaronder het CDA, het kabinet wel zeer gemakkelijk gemaakt hebben zo'n beleid te voeren. Het thans voorliggende wetsontwerp zal echter niet acceptabel mogen zijn voor de CDA-fractie. Het verdraagt zich nu eenmaal niet met de in het CDA terecht bepleite gespreide verantwoordelijkheid.

3. Samenwerking vakbeweging - politieke partijen

Hierboven wezen we reeds op een IAO-resolutie, die met nadruk de onafhankelijkheid van de vakbeweging ten opzichte van politieke partijen vooropstelt. Dit betekent overigens niet dat er in de regel geen bindingen of relaties met politieke partijen zouden bestaan. Men behoeft zich alleen maar tot West-Europa te beperken om te constateren dat er een grote verscheidenheid is aan

4) De zogenaamde Conference Committee on the application of conventions and recommendations.

5) *General Survey* paragraaf 71-75.

zowel directe als indirecte banden met politieke partijen.

Ter illustratie daarvan willen we voor twee landen de aandacht vragen, waar men geheel eigen oplossingen heeft proberen te vinden, te weten Noorwegen en Oostenrijk. In Noorwegen, evenals in de andere Scandinavische landen, heeft de vakbeweging L.O. allengs nauwe banden aangeknoopt met de sociaal-democratische partij⁶⁾. De L.O. wees in de dertiger jaren het revolutionaire syndicalisme af, terwijl tegelijkertijd de band tussen vakbeweging en sociaal-democratische partij werd geïnstitutionaliseerd, zowel op landelijk als op plaatselijk vlak. De L.O. en de Arbeiders Partij vormden een comité van samenwerking, waarin belangrijke arbeidsvragen worden besproken. De Partij ontvangt van de vakbeweging financiële steun voor organisatorische activiteiten en verkiezingscampagnes.

Teneinde conflictsituaties tussen partij en vakbeweging zoveel mogelijk te voorkomen kwam men een afbakening tussen de verschillende bevoegdheden en verantwoordelijkheden overeen. Met de Partij werd overeengekomen dat de regering niet zal interveniëren in de loonpolitiek. Uitgangspunt was en is dat de sociale partners vrijelijk onderhandelen over alle vragen, die met het arbeidsvoorwaardenbeleid te maken hebben. Vandaar dat sinds 1935 tussen werkgevers en werknemerscentrales de zogenaamde basis-overeenkomst (Hovedavtalen) wordt afgesloten, die nog steeds de 'hoeksteen van sociale vrede' vormt, zij het dat ze in de loop der jaren regelmatig werd aangepast. Zo dateert de laatste versie, die tot 1985 van kracht zal zijn, van 1982.

Op deze wijze hebben de machtsblokken in Noorwegen op politiek en sociaal-economisch gebied getracht een evenwicht tussen maatschappelijke en politieke belangen te scheppen, dat in belangrijke mate mogelijk werd, dankzij de coalitie tussen kapitaal en arbeid.

Inmiddels zijn in de loop der zeventiger jaren onafhankelijke vakbonden ontstaan, die politieke bindingen afwijzen. Dit is met name het

geval in de sector van het hoger en het overheidsperoneel. Dat deze ontwikkeling binnen de L.O. zorgen baart is duidelijk.⁷⁾

Van geheel andere aard is de participatiedemocratie in Oostenrijk⁸⁾. In deze samenleving is de idee van 'sozial-partnerschaft' bijzonder sterk verankerd. Dit heeft zowel bij de sociaal- als bij de christen-democraten, respectievelijk de SPO en de OVP, tot een sterke vervechting tussen politiek en vakbeweging geleid welke in de meeste Westeuropese landen onbekend is. De Oostenrijkse democratie wordt niet zonder reden ook wel 'Proporzdemokratie' genoemd. In dat land is de vakbeweging één, waarbij wel een fractievorming heeft plaatsgevonden. Zo kent men de socialistische, de christelijke en de communistische fractie. Laatstgenoemde fractie oefent echter nauwelijks enige invloed uit. De twee overige hebben hechtgestructureerde banden met SPO en OVP. De vermening van politieke en maatschappelijke functies is in Oostenrijk als het ware een vanzelfsprekendheid. Een aantal vakbondsfunctionarissen is tevens parlementslid. Bovendien is de voorzitter van de OGB, Benya, voorzitter van het parlement. Zijn bijnaam luidt dan ook: Doppelpräsident.

De hierboven gesignaleerde vervechting strekt zich echter ook uit tot het bedrijfsleven en het regeringsapparaat. Zo berust het management van de twee grootste banken bij de socialisten en bekleden vakbondsbestuurders belangrijke functies in de vitale ministeries en daarmee in de regering. De ontwikkelingen in Oostenrijk hebben ge-

6) Raymond Fusiker, *Les Pays Nordiques*, Paris 1966.

7) Binnenkort verschijnt een I.L.O. studie over de arbeidsverhoudingen in Noorwegen, waarin ook de relatie vakbeweging - politiek aan de orde komt.

8) Het Oostenrijkse overlegmodel, *Intermediair* 23 en 30 maart 1984. In deze artikelen wordt onder meer een goed overzicht gegeven van de verhoudingen tussen vakbeweging en politiek.

leid tot wat men in vakbondskringen de gelijkwaardigheid van kapitaal en arbeid noemt (Wirtschaftspartnerschaft in plaats van Sozialpartnerschaft).

Voor een buitenstaander is het uiteraard moeilijk een gefundeerd en verantwoord oordeel te geven, doch mede door gesprekken met Oostenrijkse collega's kan ik me niet aan de indruk onttrekken dat hun samenleving tendeert in de richting van een corporatistisch staatsbestel enerzijds en een aanhoudende strijd tussen SPO en OVP om de macht anderzijds.

Het is dan ook de vraag of, gelet op structuur en actie-radius van de vakbeweging OGB, zij haar vrijheid en onafhankelijkheid kan handhaven, als er zich grote spanningen op financieel-economisch gebied zouden voordoen. Arbeidsconflicten in zo'n situatie zullen, als gevolg van de politieke en maatschappelijke constellaties, dáár waarschijnlijk sterker politiserend werken dan elders.

De staat, als instituut van herverdeling, zal met veel meer moeite zijn rechtskarakter kunnen waarmaken dan in landen waar men sterke vervechtingen, zoals in Oostenrijk, niet kent. Overigens gebiedt de eerlijkheid ook te vermelden, dat het lage werkloosheidspercentage dáár (4%) mede een gevolg is van het feit, dat tussen overheid, werkgevers en werknemers de consensus over het te voeren sociaal-economisch beleid aanzienlijk groter is dan bij ons.

4. Vakbeweging en politieke partijen in Nederland

Wie de programma's en uitgangspunten van CNV en CDA met elkaar vergelijkt zal weinig moeite hebben met de conclusie dat er veel aanknopingspunten zijn. Dat er per definitie grotere affiniteit bestaat met de christelijke politiek dan met andere politieke groeperingen spreekt vanzelf.

Daarmee is echter weinig gezegd. Het gaat er om of die affiniteit merkbaar wordt in concrete beleidsdaden en door wederzijdse beïnvloeding voor zover het gaat om de door- en uitwerking van christelijk-sociale grondmotieven. Dat alleen daarom een re-

gelmatig contact gewenst, ja noodzakelijk is, lijkt me nogal voor de hand liggend.

Het elkaar kritisch bevragen, het samen zoeken naar wegen en middelen om het christelijk-sociale gedachtegoed vorm en inhoud te geven is eerder een opdracht dan een wenselijkheid. Dat op grond daarvan dan ook een geïnstitutionaliseerde resp. organisatorische samenwerking gewenst is, lijkt me een niet voor de hand liggende conclusie. Wie de geschiedenis van de christelijke vakbeweging op dat punt kent, weet dat vanaf het begin het CNV zich in tegenstelling tot de socialistische vakbeweging politiek-neutraal d.w.z. onafhankelijk van welke partij ook heeft opgesteld.⁹⁾

De sociaal-democratie in ons land voerde, evenals in andere landen, voor alles een politieke strijd, die ze in een latere fase trachtte te vervolmaken door bondgenoten te zoeken in het coöperatiewezen en in de vakbeweging. Het NVV heeft in de beginperiode van zijn bestaan er herhaaldelijk blijk van gegeven nauwe banden met de SDAP te willen onderhouden en – in 1913 – betrokken te willen worden bij de opstelling van het partij-program. In 1928 werd er door beide groeperingen een Algemene Raad ingesteld, die ten doel had allerlei belangrijke zaken met elkaar te bespreken. Daarmee had het 'geestelijk federalisme' zijn beslag gekregen in socialistisch Nederland. Allengs werd de medezeggenschap van het NVV in de partij geaccepteerd en heeft het ook tal van partijpolitieke activiteiten in belangrijke mate mede-gefinancierd.

Ook ontstonden nauwe banden met andere

9) De eerste CNV-voorzitter H. Diemer heeft dit uitvoerig uiteengezet in zijn boek: *Politiek en Sociale Beweging*, Libertas Rotterdam 1918.

socialistische verenigingen, zoals de Arbeiderspers en de Vara. Aan de officiële band met de SDAP kwam echter een eind toen in 1939 deze partij deel ging uitmaken van de regering. Het NVV achtte zijn onafhankelijkheid in gevaar komen en wilde bovendien de band losser maken vanwege het feit, dat de SDAP van een arbeiderspartij steeds meer uitgroeide tot een volkspartij. Een andere overweging was, dat het NVV van een moderne – socialistische – vakbeweging wens- te uit te groeien tot een algemene vakbeweging, waarin ook plaats was voor christelijke werknemers. Dat leidde er toe dat de institutionele bindingen steeds losser werden en het toenmalige NVV zich meer en meer onafhankelijk ging opstellen.

De hierboven genoemde Algemene Raad werd na de Tweede Wereldoorlog dan ook niet gehandhaafd en het NVV heeft niet langer, zoals voordien wel het geval was, de leden opgeroepen op kandidaten van de SDAP, resp. de Partij van de Arbeid, te stemmen. 'Terwijl formeel de organisatorische verbindings tot een minimum werden teruggebracht, bleef er toch principiële grote overeenstemming'¹⁰⁾.

De christelijke vakbeweging, zo bleek reeds, heeft de geheel eigen verantwoordelijkheid van vakbeweging en politiek steeds benadrukt en in praktijk gebracht. Vanuit het CNV heeft men zich herhaaldelijk moeten verdedigen tegen de sociaal-democraten, die de christen-arbeiders zagen als een groep die zich in feite op sleeptouw liet nemen door christelijke politieke partijen en zich daarmee feitelijk overgaf aan het conservatisme. Zo beschuldigde destijds NVV-voorman J. v.d. Tempel in zijn geschrift 'De Nederlandsche Vakbeweging en haar toekomst' de christelijke vakbeweging ervan op politiek terrein dienst te doen 'als hulptroep van het clericale deel der bourgeoisie'.

De geschiedenis leert ons het tegendeel. De spanningen tussen CNV en christelijke politieke partijen over het te voeren beleid liepen soms hoog op. Dat laat onverlet dat men binnen de christelijke vakbeweging weigerde

de christelijke politieke partijen te zien als klasse-partijen. Het CNV zag hen als organisaties, die op grond van hun uitgangspunten kiezen vóór een staatkundig beleid, dat religieus bepaald is. Om die reden kunnen noch de christelijke vakbeweging noch de christelijke politiek elkaar negeren. Integendeel, ze hebben elkaar nodig voor het realiseren van een evangelisch geïnspireerd sociaal beleid.

Dit geldt ook voor andere christelijk-sociale organisaties, zoals het NCW, de NCOV, de CBTB en KBTB. In de contacten, die deze organisaties onderhouden met het CDA zal de inzet niet mogen zijn hun economische machtsposities te gebruiken voor een politiek beleid dat hen goed van pas komt. Voor dat gevaar heeft Diemer in zijn eerder genoemd boek en anderen daarna terecht gewaarschuwd.

Voor het CNV heeft naast deze principiële overweging, ook een rol gespeeld dat de verscheidenheid van christelijke politieke partijen de keuze voor één christelijke politieke partij uitsloot op straffe van het zaaien van verdeeldheid en onenigheid in de eigen gelederen.

Heeft de christelijke vakbeweging zich om deze redenen politiek-neutraal – d.w.z. partij-politiek onafhankelijk – opgesteld, dat betekent niet dat er grote onverschilligheid zou zijn geweest of is voor het politieke gebeuren als zodanig. Zo zijn in het verleden CNV-bestuurders meerdere malen actief geweest als Kamerleden of hebben ze als bestuursleden van christelijke politieke partijen een belangrijke rol gespeeld. In al die gevallen ver-

10) Hueting c.s., *Naar groter eenheid, De geschiedenis van het NVV 1906-1981*, Van Gennep Amsterdam 1983.

vulden ze die functies niet in hun hoedanigheid van CNV-vertegenwoordigers, maar op persoonlijke verantwoordelijkheid.

Binnen de christelijke vakbeweging is altijd ervoor gewaakt, dat er ongemerkt en ongewild toch institutionele of organisatorische banden zouden ontstaan¹¹⁾. De mogelijkheid, die er in het verleden bestond het Kamerlidmaatschap te combineren met die van CNV-bestuurder, bestaat niet meer. Wel nemen CNV-vertegenwoordigers deel aan commissie-werk van het CDA en is één van hen onlangs tot CDA-bestuurslid gekozen. Standpunten die zij innemen, kunnen nimmer namens het CNV worden ingebracht.

De onafhankelijkheid van christelijke politieke partijen sluit echter regelmatig contact en overleg niet uit, aldus de verbondsraad van het CNV in 1962. Deze uitspraak werd vervolgens enkele malen, laatstelijk in 1983, herhaald en bevestigd. Ze werden behalve vanwege de geestelijke verwantschap ingegeven door de overweging, dat in de naoorlogse periode er steeds meer een verflechting van staat en maatschappij heeft plaatsgevonden, waardoor ook de overheidstaken werden uitgebreid. Een reden temeer dus om met geestverwanten de contacten te intensiveren. Doch niet alleen met hen. Ook met andere politieke partijen wordt daarom dit contact en overleg gewenst geacht.

In de periode van de zestiger en zeventiger jaren vindt binnen de hele Nederlandse vakbeweging een heroriëntering plaats ten opzichte van de politiek in die zin, dat veel actiever en kritischer wordt ingespeeld op de sociaal-economische politiek der verschillende partijen.

De hierboven genoemde verflechting van staat en maatschappij beperkte zich niet alleen tot steeds sterker wordende invloed van de overheid, maar ook tot een toenemende betrokkenheid van werkgevers- en werknemersorganisaties bij het politieke gebeuren. Een instelling als de SER heeft bijvoorbeeld een beleidsvoorbereidende en adviserende rol te spelen ook op wetgevend gebied. Daar krijgen politieke partijen in een

later stadium volop mee te maken.

Niet zonder reden wordt de afgelopen twee decennia door de Nederlandse vakbeweging, eerst gezamenlijk, thans als FNV en CNV afzonderlijk ten tijde van algemene verkiezingen een sociaal-politiek program gepubliceerd, waar – in tegenstelling tot vooroorlogse programma's – een breed scala van onderwerpen de revue passeert en waarmee zowel de vakbeweging als de politieke partijen volop te maken hebben of zullen krijgen. Daarom – aldus het CNV in zijn Visieprogram van 1971 – zijn voor de vakbeweging van groot belang de inhoud van de programma's der politieke partijen, de samenstelling van de volksvertegenwoordiging en de constellatie van het kabinet.

5. Spanning en uitdaging

De redactie vroeg mij in het kader van dit onderwerp ook aandacht te schenken aan het spanningsveld dat er tussen CDA en CNV bestaat, ondanks het gegeven dat we vanuit hetzelfde engagement opereren.

Inderdaad is dat spanningsveld er. Het is er overigens geweest vanaf het begin dat in ons land sprake was van christelijke partijvorming enerzijds en christelijke vakbeweging anderzijds. De geschiedenis geeft daar herhaaldelijk blijk van.

Het begon al meteen toen in 1917 het algemeen kiesrecht voor mannen werd ingevoerd en een aantal bestuurders uit de christelijke vakbeweging de leden opriep hun stem uit te brengen op één van de kandidaten, afkomstig uit de christelijke arbeidersbeweging, opdat in de christelijke politieke par-

11) Een beknopt overzicht van de geschiedenis ten deze geeft K. Dijkstra in: *Beweging in Beweging, het CNV na 1945*. Uitgave CNV 1979.

tijen als *volkspartijen* de stem van de christelijk-sociale beweging gehoord zou worden. Dr. A. Kuyper heeft hen dat niet in dank afgenomen en de oproep afgedaan als een 'lokschrijven, dat nog jaren na dezen ten bewijze zal strekken van het ongeestelijk karakter, waarin deze groep verzonk'.¹²⁾

We gaan op de geschiedenis niet verder in, maar beperken ons tot het heden en zien dan dat ook in de korte tijd dat het CDA zich presenteerde in het politieke krachtenveld botsingen en meningsverschillen met het CNV niet uitbleven.

De reden is niet dat we het oneens zijn over het uitgangspunt van het CDA, te weten de aanvaarding van 'het bijbels getuigenis van Gods beloften, daden en geboden als van beslissende betekenis voor mens, maatschappij en overheid'.

Dat er desondanks spanningen zijn, is met name terug te voeren tot de vraag: hoe vertalen we dat uitgangspunt in een concreet christelijk-sociaal beleid? Dat geldt

lijke machtsverhoudingen bepaald mogen worden, maar primair door de normen, die men voor politiek en maatschappelijk handelen als richtinggevend heeft aanvaard. In die zin dient voor het CDA iedere coalitiepartner lood om oud ijzer te zijn.

Wat nu de meningsverschillen resp. spanningen betreft die zich de laatste tijd tussen CDA en CNV hebben voorgedaan, kan gedacht worden aan onderwerpen zoals de positie van buitenlandse werknemers, het arbeidsvoorwaardenbeleid, de sociale zekerheid en het mediabeleid. Het is hier niet de plaats daarop uitvoerig in te gaan. Gesprekken hierover vonden reeds plaats en ook in de toekomst zal dat zeker het geval zijn. Het zal niemand verbazen dat de meeste spanningen zich op sociaal-economisch gebied voordoen. Daarom heeft de verbondsraad van het CNV recentelijk, eind 1983, de wenselijkheid uitgesproken dat er tussen CDA en CNV van tijd tot tijd gesprekken plaatsvinden over die onderwerpen, die nauw onze identiteit raken. Dat is noodzakelijk, omdat veel politieke onderwerpen, die in belangrijke mate van financieel-technische aard zijn, altijd op waardeoordeelen berusten. Visie en beleid zijn nu eenmaal niet van elkaar te scheiden.

’ In die zin dient voor het CDA iedere coalitiepartner lood om oud ijzer te zijn. ’

Dat alles klemmt temeer daar onze verzorgingsstaat in de crisis is geraakt. Nationale en internationale oorzaken, die tot die crisis hebben geleid, hebben de rol van de overheid in het politiek-maatschappelijk gebeuren voluit ter discussie gesteld. Niet alleen in

voor het CDA als het gaat om de realisering van de publieke rechtsbestelling (algemeen belang) en voor het CNV – en mutatis mutandis voor andere christelijke maatschappelijke organisaties – in de behartiging van de belangen van hen die zij vertegenwoordigen. Dat vertaalproces zal zich voor ieder van ons dienen te voltrekken naar de eis van gerechtigheid en solidariteit. De afwegingsprocessen, die moeten plaatsvinden, zullen dan ook niet door politieke of maatschappe-

12) H. Amelink: *Met ontplooiden banieren*, Utrecht 1950.

christen-democratische, maar ook in liberale en socialistische kring praat men veelvuldig over de noodzaak van decentralisatie en deregulering, van privatisering en individualisering, van ontvlechting en ontkokering. Daardoorheen speelt een andere ontwikkeling, die daarmee feitelijk in strijd is, te weten een zeer gedetailleerd regeerakkoord, waardoor de manoeuvreerruimte van regeringsfracties uiterst gering werd en daarmee in feite ook een slagvaardig beleid van die fracties beperkt dan wel hun zelfstandigheid bedreigt. Het betekent eveneens dat een reëel overleg tussen politiek en vakbeweging onder grote spanning is komen te staan. Dat is slecht voor onze democratie en voor het bereiken van een consensus. Ook al zou op centraal niveau tussen werkgevers- en werknemersorganisaties geen overeenstemming worden bereikt, dan betekent dat niet dat *dus* de politiek gedwongen wordt in te grijpen. In de praktijk is al herhaaldelijk gebleken dat overeenstemming wél mogelijk is op bedrijfstak- of op ondernemingsniveau. De loonmaatregelen en kortingen in de sociale verzekering zijn typisch voorbeelden van een overheidsbeleid dat vooruitloopt op processen van beleids- en besluitvorming, die zich allereerst in het georganiseerd overleg tussen werkgevers en werknemers hadden moeten kunnen uitkristalliseren. Binnen het CNV is destijds met meer dan gewone belangstelling kennis genomen van het CDARapport: Gespreide verantwoordelijkheid. Wie echter allerlei maatregelen van de overheid ten aanzien van inkomensontwikkeling in de achter ons liggende periode beziet kan tot geen andere conclusie komen dan dat in het overheidsbeleid bij voorbaat allerlei zekerheden zijn ingebouwd, waardoor de eigen verantwoordelijkheid van werkgevers- en werknemersorganisaties wezenlijk aangetast wordt. Het eerder in dit artikel genoemde wetsontwerp trendvolgers is daarvoor een duidelijk voorbeeld.

Een ander recent voorbeeld is het voornemen van het kabinet ten aanzien van de bejaardenverzekering waardoor velen gedwongen worden een particuliere verzeke-

ring af te sluiten. Met passering van adviezen van de Nationale Raad voor de Volksgezondheid, de Ziekenfondsraad en de Sociaal-Economische Raad, die voor een volksverzekering hebben gepleit, waarin de solidariteitsgedachte handen en voeten zou kunnen krijgen in de gezondheidszorg, beschikt de overheid anders.

Is het een actualisering van de solidariteitsgedachte van het CDA als minister De Koning onlangs een verschil in beloning tussen minimum- en modale inkomens ten gunste van laatstgenoemden bepleit? En dat in een tijd waarin de verschillen tussen werkenden en niet-werkenden toenemen, blijktens een tweejaarlijkse rapportage van het Sociaal en Cultureel Planbureau.

Welke negatieve gevolgen kan zo'n beleid hebben, juist voor de werkelijk zwakken in onze samenleving? Hoe verhoudt zich dat met het bestellen van recht door de overheid? De merkwaardige situatie doet zich voor dat het kabinet enerzijds teveel het oor laat hangen naar geleerden als Friedman, die de rol van de overheid tot een minimum willen terugbrengen, maar anderzijds kennelijk de vinger aan de trekker wil houden door voor te schrijven wat wel en niet is toegestaan in het arbeidsvoorwaardenoverleg. Een duidelijk voorbeeld is de korting op het ziekengeld. De overheid heeft al bij voorbaat kenbaar gemaakt de onderhandelingsvrijheid van de vakbeweging te zullen beknotten. Ze heeft immers een loonmaatregel in petto met betrekking tot aanvullingen op het wettelijk ziekengeld tot het nettoloon. Aanvullingen die het resultaat dienen te zijn van vrije onderhandelingen tussen werkgevers- en werknemersorganisaties.

Komt de tweeslachtigheid van het beleid misschien voort uit het feit, dat het begrip gespreide verantwoordelijkheid nogal eens gebruikt wordt al naar gelang het uitkomt, zonder dat er voldoende zicht bestaat op de taak en de verantwoordelijkheid van de staat ten opzichte van andere samenlevingsverbanden? Voor de christelijke vakbeweging en voor de christelijke politiek is het mijns inziens van het grootste belang daarover

met elkaar duidelijkheid te verkrijgen, willen we niet in een pragmatisme vervallen. Het gevaar is niet denkbeeldig dat we van het automatisme van de verzorgingsstaat vervallen in het automatisme van de geliberaliseerde staat waarin het eigen belang hoog genoteerd staat ten koste van een goed sociaal beleid. Privatisering en decentralisatie komen dan haaks te staan op de idee van georiënteerde verantwoordelijkheid.

Terecht heeft prof. F. van Dam, thans Nederlands bewindvoerder bij de Wereldbank, gewaarschuwd tegen het gevaar van atomisering en het najagen van eigen en deelbelangen in deze tijd van economische neergang. Ook onze solidariteit met de derde wereld dreigt daardoor op de tocht te komen staan. 'De nieuwe goden zijn de vrije markt en het particuliere ondernemen, de nieuwe duivels zijn de overheden en de planbureaus'¹³⁾. Gewaakt dient te worden voor het doorslaan van de kritiek op het functioneren van de overheid die tendeert in de richting van een kleppermanstaat nieuwe stijl.

Decentralisatie is een goede zaak als het maar niet betekent, dat er slechts sprake is van een verschuiving van machtsverhoudingen over de hoofden van de werknemers heen.

In een bezinningsbijeenkomst tussen CDA en CNV enkele jaren geleden, hebben we dan ook vanuit het CNV er op gewezen dat decentralisatie in de zin van beleving van de eigen verantwoordelijkheid ook betekent dat bijvoorbeeld meer aandacht geschonken dient te worden aan verdergaande vormen van medezeggenschap en medeverantwoordelijkheid in onderneming en bedrijfstak.

Uit bovenstaande moge blijken dat er voor ons allen nog wel werk aan de winkel is. Zowel de christelijke politiek alsook de christelijke vakbeweging zullen eigentijdse antwoorden moeten proberen te vinden op de vraag hoe in deze tijd tot een verdieping en actualisering van het christelijk-sociaal denken gekomen kan worden.

13) NRC 9-7-'83, Essay van de Maand over: Condities van morgen voor het Noord-Zuid-vraagstuk.